

Narracje o Zagładzie

Numer 2

Topika Zagłady

„Mnie zawsze fascynowały wszelkie powtarzalności”.
Rozmowa z Profesor Janiną Abramowską o topice Zagłady

Sławomir Buryła: POCIĄGI ŚMIERCI – kilka uwag
o konstrukcji hasła słownikowego

Bracha L. Ettinger: Transkryptum: tropienie śladów
pamięci z/w/z myślą o Innym

Agnieszka Kłos: Śmierć i rola trupów
w „martwych przestrzeniach”

Justyna Kowalska-Leder: Cyrkulacja śladów Zagłady
w polskim imaginariu – między stadionem a galerią sztuki

Katarzyna Kuczyńska-Koschany: (Nie)topika Zagłady
w NN *Opowieściach* zasłyszanych

Arkadiusz Morawiec: Coś z niczego? *Profesor Spanner*
(raz jeszcze)

Narracje o Zagładzie

Numer 2

Rada Naukowa

Przewodniczący: Marian Kisiel (Uniwersytet Śląski)

Członkowie: Ewa Domańska (Uniwersytet im. Adama Mickiewicza), Adam Dziadek (Uniwersytet Śląski), Michał Głowiński (IBL PAN), Ewa Graczyk (Uniwersytet Gdański), Krzysztof Kłosiński (Uniwersytet Śląski), Katarzyna Kuczyńska-Koschany (Uniwersytet im. Adama Mickiewicza), Jacek Leociak (IBL PAN), Fabio Levi (Università degli Studi di Torino; Centro Internazionale di Studi Primo Levi), Jerzy Madejski (Uniwersytet Szczeciński), Piotr Mitzner (Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego), Arkadiusz Morawiec (Uniwersytet Łódzki), Leonard Neuger (Uniwersytet Sztokholmski), Eugenia Prokop-Janiec (Uniwersytet Jagielloński), Paweł Rodak (Uniwersytet Warszawski), Dawn M. Skorczewski (Brandeis University)

Recenzenci w roku 2015

prof. dr hab. Sławomir Buryła (Uniwersytet Warmińsko-Mazurski), dr hab. Agata Zawiszewska (Uniwersytet Szczeciński)

Redakcja

Marta Tomczok (redaktor naczelna), Ewa Bartos (sekretarz redakcji)

Członkowie redakcji: Bartosz Dąbrowski (Uniwersytet Gdański), Piotr Krupiński (Uniwersytet Szczeciński), Maciej Tramer (Uniwersytet Śląski), Piotr Weiser (Uniwersytet Jagielloński), Paweł Wolski (Uniwersytet Szczeciński)

Redaktor numeru: Paweł Wolski (Uniwersytet Szczeciński)

Adres Redakcji

pl. Sejmu Śląskiego 1
40-032 Katowice (pokój 421)
e-mail: martacuber@interia.pl

Publikacja jest dostępna w wersji internetowej:
Baza Czasopism Humanistycznych i Społecznych
www.bazhum.pl
Central and Eastern European Online Library
www.ceeol.com

Spis treści

Myśli różne o ogrodach (koncentracyjnych) (*Paweł Wolski*) / 7

Topika Zagłady

„Mnie zawsze fascynowały wszelkie powtarzalności”. O topice Zagłady z Janiną Abramowską rozmawia Paweł Wolski / 15

JUSTYNA KOWALSKA-LEDER

Cyrkulacja śladów Zagłady w polskim imaginariu – między stadionem a galerią sztuki / 25

PAWEŁ WOLSKI

Ślady miejsc wspólnych. O zaletach pojęcia toposu dla badań nad Zagładą / 36

KATARZYNA KUCZYŃSKA-KOSCHANY

(Nie)topika Zagłady w NN *Opowieściach zasłyszanych* / 50

SŁAWOMIR BURYŁA

POCIĄGI ŚMIERCI – kilka uwag o konstrukcji hasła słownikowego / 63

MARTA TOMCZOK

Co stoi za stodołą? Przemiany toposu pojedwabieńskiego a topika Zagłady / 72

JAGODA BUDZIK

Topos Polski jako żydowskiego cmentarza w hebrajskiej literaturze trzeciego pokolenia / 88

Przekłady

BRACHA L. ETTINGER

Transkryptum: tropienie śladów pamięci z/w/z myślą o Innym (tłumaczenie: *Anna Chromik, Anna Kisiel*) / 103

Artykuły i rozprawy

ANNA KISIEL

Uraz – bliskość – nie-pamięć. Psychoanalityczny dyskurs traumy od Freuda do Ettinger / 115

ARKADIUSZ MORAWIEC

Coś z niczego? *Profesor Spanner* (raz jeszcze) / 133

AGNIESZKA GAJEWSKA

Przeżyć w epoce „chaotyckiej” i w czasach „Wielkiego Rozpadu” w *Pamiętniku znalezionym w wannie* Stanisława Lema / 150

AGNIESZKA KŁOS

Śmierć i rola trupów w „martwych przestrzeniach” / 163

MAGDALENA SZCZYPIORSKA-MUTOR

„Gdyby to był tylko głos nieba i chmur”. O (nie)banalności tła. Z fotograficznego albumu Karla Höckera / 202

BARTOSZ DĄBROWSKI

Kategoria groteski w opisach muzyki z obozów koncentracyjnych. *Gry oświęcimskie* Szymona Laksa / 224

ANITA JARZYNA

Szlemiele. Zwierzęta wobec Zagłady w literaturze dla dzieci / 235

DARIA NOWICKA

„Mruży oczy noc ormiańska” – wokół metafory ikonicznego losu w poezji Jerzego Ficowskiego / 257

MAGDALENA REWERENDA

Wytwarzanie archiwum. *§1000* Anny Baumgart / 271

JOANNA NAZIMEK

Auschwitz jest metaforą wszystkiego. Przypadek *Oświęcimków* Wojciecha Albińskiego / 283

Recenzje i omówienia

MARTA TOMCZOK

Medaliony przeciw milczeniu. Michał Głowiński: *Carska filizanka. Szesnaście opowieści*. Warszawa, Wielka Litera, 2016, ss. 238 / 297

ALEKSANDRA GRZEMSKA

Jak wyjaśnić dziecku, czym było Auschwitz? Annette Wiewiorka: *Czym było Auschwitz? Rozmowy z moją córką*. Przeł. Paulina Tarasewicz. Gdańsk, Wydawnictwo w Podwórku, 2015, ss. 92 / 303

ANDRZEJ JUCHNIEWICZ

„Bunt się uczuła”. Katarzyna Kuczyńska-Koschany: „Все поэты жиуды”. *Antytotalitarne gesty poetyckie i kreacyjne wobec Zagłady oraz innych doświadczeń granicznych*. Poznań, Wydawnictwo Naukowe UAM, 2013, ss. 360 / 307

GAWEŁ JANIK

Ciało obce, obcość ciała. Jan Borowicz: *Nagość i mundur. Ciało w filmie Trzeciej Rzeszy*. Warszawa, Instytut Wydawniczy Książka i Prasa, 2015, ss. 161 / 317

MATEUSZ PUSTUŁA

Polskojęzyczny romans polityczny z izraelską historią w tle. Elżbieta Kossewska: *Ona jeszcze mówi po polsku, ale śmieje się po hebrajsku. Partyjna prasa polskojęzyczna i integracja kulturowa polskich Żydów w Izraelu (1948–1970)*. Warszawa, Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, 2015, ss. 507 + 8 s. wkł. zdj. / 321

DARIA NOWICKA

Miejsca pamięci. O poznańskiej synagodze przy Wronieckiej. Joanna Roszak: *Słyszysz? Synagoga. Wychodząc spod poznańskiej synagogi przy Wronieckiej*. Lublin–Warszawa, Instytut Sławistyki PAN – Ośrodek „Brama Grodzka – Teatr NN”, 2015, ss. 140 / 330

Varia

KINGA PIOTROWIAK-JUNKIERT

Medalion (poświęcone Imre Kertészowi) / 337

ALEKSANDRA GRZEMSKA

O kulturze i profanacjach podczas piątych szczecińskich Dni Kultury Żydowskiej „Adlojada” / 341

Noty o Autorach / 345

Myśli różne o ogrodach (koncentracyjnych)

„Wszystko się układa / w jeden wyraźny, doskonały kształt: / ogród koncentracyjny”¹ – pisał (i śpiewał) Marcin Świetlicki. Jest to trafna (choć nie w tym pewnie celu stworzona) poetycka wizja pozagładowego języka: rzeczywiście obrazy Holokaustu stały się dziś niebezpiecznie doskonałymi środkami do opisu codzienności. Ich groźna doskonałość polega na tym, że są prawie niezauważalne: wyrażenia takie jak: „praca czyni wolnym”, „selekcja”, „gaz”, „dobry/zły wygląd”, mają niby jasną dla (niemal) wszystkich konotację holokautową, której referencja jest jednak w jakiś przedziwny sposób niedookreślona. Wiadomo bowiem, że odnoszą się do Holokaustu, ale co tak naprawdę znaczą?

Wynika to właśnie z pozornej jednoznaczności, „wyraźnego, doskonałego kształtu” współczesnego języka po Zagładzie. Ta wyrazistość jest pusta (jak sakralnie pusty jest przywoływany w tym samym wierszu symbol krzyża złożonego z zakupowych porów²) w sensie wyrazistości emocji (tu: poczucia osaczenia), która nie konotuje niczego ponad samą emocję (ponieważ, jak pamiętamy, w utworze stanowiącym załączek piosenki to wcale nie wychodząca z podziemia idea, ale „Forma ocalała”³). Pory jak krzyż, pory jak kwiaty, polityczne oraz ideologiczne – tytułowe – wybory, i wreszcie słynny już „ogród koncentracyjny”⁴ stanowią obrazy tak samo „doskonale” półgotowe, jednoznacznie (nie)zrozu-

¹ M. ŚWIETLICKI: *Przed wyborami. (Dla Marcina Sendeckiego)*. W: TENŻE: *Schizma*. Poznań 1994, s. 23.

² Tamże.

³ Tamże.

⁴ Pisał o nim – zresztą w kontekście tu omawianym – Arkadiusz MORAWIEC (w klasycznym już artykule *Lagerland, czyli o rzeczywistości w topos przemienionej*, którego najnowsze wydanie znaleźć można w jego książce: *Literatura w lagrze, lager w literaturze. Fakt – temat – metafora*. Łódź 2011; odnośny fragment znajduje się na s. 300). Fragment piosenki posłużył też za motto artykułu Katarzyny BOJARSKIEJ *Historia Zagłady i literatura (nie)piękna: „Tworki” Marka Bieńczyka w kontekście kultury posttraumatycznej*. „Pamiętnik Literacki” 2008, R. 99, z. 2, s. 89.

miały jak bezmyślnie powtarzany w różnych konfiguracjach slogan: „Żydzi do gazu”.

Holokaustowe imaginarium współczesnej kultury działa na zasadzie takiej właśnie półgotowej pustki. Wysyłając – werbalnie (?) – kibiców przeciwnej drużyny do gazu albo porównując w myślach szczelnie zamknięty i przepełniony potrzebującymi wody ciałami wagon metra do zaplombowanego wagonu bydłowego⁵, przywołujemy obrazy jakoby niewymagające dopowiedzeń, sygnalizujące nienazwane, ale bardzo wyraźne zdarzenia i emocje. Co przy wszystkich zaletach ekonomii obrazu (dwuznacznych w przypadku pseudokibicowskich zaśpiewek) sprawia też, że rdzeń transformatywnego zdarzenia Zagłady poddaje się procesowi powszednienia, takiemu jak wyrażenie „judzić” albo ludowe obrazki „złotodajnego Żyda”⁶.

Z takiej niebezpiecznie „doskonałej” przyległości do codziennego języka imaginarium to na szczęście wciąż jeszcze odkleja się za pomocą tekstów kultury, zarówno rozumianej tradycyjnie (np. poezji), jak i tej, która gubi podział na twórczość tradycyjną i nietradycyjną (albo niską i wysoką), jak np. komiks czy muzyka rockowa. *Wdychać głęboko* Irit Amiel, *Oświęcimki* Wojciecha Albińskiego, *Paris London Dachau* Agnieszki Drotkiewicz, *Zombie Holocaust* Marino Girolamiego (*toutes proportions gardées*) i wreszcie wspomniany *Ogród koncentracyjny* to tytuły, które, odsyłając do wydarzenia Zagłady, stawiają jednocześnie – z różnym, rzecz jasna, powodzeniem – fundamentalne pytania o jego rolę w dzisiejszym pojmowaniu świata. Przywoływanie Holokaustu w kontekście kapitalistycznej konsumpcji (*Oświęcimki*, *Noc żywych Żydów* Igora Ostachowicza), miłosnych cierpień (*Paris London Dachau*⁷) czy rodzinnych traum (*Absolutna amnezja* Izabeli Filipiak, *Utwór o Matce i Ojczyźnie* Bożeny Keff) świadczy o tym, że kultura pilnie odrabia tę lekcję, że angażuje pozagładową codzienność do mówienia o tym, co nawet jeśli wydaje nam się z Zagładą niezwiązane, w istocie nieuchronnie do niej sięga. Jak jednak odrobić ma ją dyskurs akademicki, dyskurs negocjujący przeciwieście ramy rozumienia tych kulturowych narracji?

Otóż jesteśmy zdania, że jedną z możliwości stojących przed środowiskami badawczymi jest odwołanie się do kategorii, która, pojęta w sposób niefundamentalistyczny, z jednej strony ułatwia rozumiejące, „miękkie” wejście

⁵ Taki obraz stał się podstawą jednej z dwu emitowanych m.in. w MTV reklam społecznych „Holocaust happened to people like us”. Patrz opis tego i innych internetowych toposów Zagłady w: P. WOLSKI: *Holocaust online czyli internetowa topizacja Zagłady*. „Warmińsko-Mazurski Kwartalnik Naukowy” 2012, nr 3, s. 151–162.

⁶ Przegląd tych figuralizacji znaleźć można w: E. LEHRER: *Na szczęście to Żyd. Polskie figurki Żydów / Lucky Jews. Poland's Jewish Figurines*. Przeł. J. WARCHOŁ. Kraków 2014.

⁷ To akurat przykład może nie skandaliczny, ale z pewnością dyskusyjny; nie można mu jednak odmówić trafnego punktowania zdarzającej się nierzadko popkulturowej banalizacji Holokaustu.

w dyskurs z owymi narracjami, z drugiej zaś oferuje narzędzie przywołujące powab wiedzy jako działania praktycznego: topos. Topos (czy raczej: topika), pomiędzy niezliczonymi przypisywanymi mu znaczeniami⁸, konotuje zjawisko dynamiki i kumulatywnego rozwoju w czasie. Stanowi przy tym narzędzie, które zarówno posiada zaletę ugruntowania we współczesnej teorii badań nad narracjami, jak i daje możliwość bezkonfliktowego godzenia rozmaitych typów narracji (językowego, wizualnego, muzycznego itd.), a wreszcie oferuje ogląd zjawisk narracyjnych w ciągu całego ich trwania przy możliwie najmniejszym zagrożeniu anachronizacją. I, w końcu, jest użytecznym i precyzyjnie sprofilowanym aparatem badań narracji holokaustowych, nieobciążonym nad miarę aksjomatycznymi pojęciami z zakresu etyki, psychologii traumy itp. Być może właśnie dlatego coraz częściej topika pojawia się w repertuarze tych badaczy Zagłady, których cechuje niewątpliwa wrażliwość na dynamiczne funkcjonowanie pamięci Holocaustu w kulturze współczesnej⁹.

W niniejszym numerze pisma podejmujemy starania tych właśnie badaczy (niektórzy z nich są zresztą jego współautorami), aby skupić się na niezwykle cennej cesze toposu, pomagającej zrozumieć funkcjonowanie Zagłady we współczesnej codzienności (kulturowej, naukowej, stadionowej). Jest nią jego bytowanie pomiędzy stabilizującym i uwyrażniającym (emocjonalnie) odniesieniem do Holocaustu a absolutną, destabilizującą kontyngencją znaczeń, jakie pod tę emocję można podstawić. Robimy to przy tym siłami autorów, którzy nierzadko dowodzą spokrewnienia toposu i topiki z motywem (Sławomir Buryła), śladem (Justyna Kowalska-Leder) czy obrazem (Marta Tomczok). To pozornie nazbyt szerokie pokrewieństwo pozwala tym i innym komentatorom odnosić się – na wspólnej płaszczyźnie! – do tekstów o tak odmiennej naturze, jak dokumenty osobiste ocalałych czy współczesna popkultura. Dowodzą oni tym samym, że topos z formuły poszukiwawczej, służącej wynajdywaniu argumentów (Heinrich Lausberg)¹⁰, stał się ramą współczesnej pamięci o Zagładzie, by nie rzec – ramą pamiętania w ogóle. Czyni to z tego tradycyjnego pojęcia jedną z ważniejszych jednostek dzisiejszego słownika humanistyki (którego projekt – pod postacią

⁸ Współ z rozprawami Janiny Abramowskiej, Michała Głowińskiego, Jarosława Marka Rymkiewicza, Jerzego Ziomka i, oczywiście, Ernsta Roberta Curtiusa, Northropa Frye'a, Paula de Mana, Josepha Campbella oraz wielu innych (wymieniamy jedynie najwyrazistsze współczesne głosy w tym temacie, które odsyłają do dawniejszych autorów i tekstów; cała historia retoryki i topiki od Arystotelesa po dziś nie zmieściłaby się nie tylko w słowie wstępnym, ale i w całym prezentowanym tu tomie).

⁹ W. PANAS: *Topika judajska w literaturze polskiej XX wieku*. W: *Słownik literatury polskiej XX wieku*. Red. A. BRODZKA. Wrocław 1992; A. MORAWIEC: *Lagerland, czyli o rzeczywistości w topos przemienionej*. W: *Polska proza i poezja po 1989 roku wobec tradycji*. Red. A. GŁÓWCZEWSKI, M. WRÓBLEWSKI. Toruń 2007; S. BURYŁA: *Topika Holocaustu. Wstępne rozpoznania*. „Świat Tekstów. Rocznik Słupski” 2012, nr 10.

¹⁰ Pisze o tym Katarzyna Kuczyńska-Koschany w artykule *(Nie)topika Zagłady w NN „Opowieściach zasłyszanych”*, zamieszczonym w dalszej części czasopisma.

internetowego teaurusu topiki Holokaustu – zaczął zresztą wyrażać się właśnie w toku prac nad niniejszym numerem „Narracji o Zagładzie”).

W obliczu tak rozumianej topiki Holokaustu skontaminowanie w tytule płyty Świetlików toposu ogrodu – jednego z najtrwalszych toposów zachodniej cywilizacji – z obozem koncentracyjnym, który, jak chcemy dowodzić, zyskuje współcześnie status topiczny, jest konceptem sygnalizującym więcej niż tylko jednostkowy gest poetycko-popkulturowej aktualizacji pamięci Zagłady¹¹. Sepiowa, „przedwojenna” fotografia erotyczna nagiej kobiety zdobiąca okładkę płyty przywodzi przecież nieuchronnie na myśl kobiecy, także sepiowy *quasi*-akt zamieszczony na jednej z tytułowych kart Różewiczowskiego *nożyka profesora*. Jest to, jak wiadomo, zmanipulowana fotografia zmarłej więźniarki Auschwitz, a raczej kadr z filmu dokumentalnego z roku 1945¹². Oba obrazy przywołują jeszcze głębsze pokłady kulturowej pamięci: rozmyte kontury postaci, spokój na jej twarzy i otaczający ją puch (w rzeczywistości śnieg) zdają się bowiem odwoływać do bardzo określonej wersji ogrodu jako miejsca wspólnego – ogrodu rajskiego. Nic dziwnego, ponieważ, jak podkreślał Władysław Panas, topika Zagłady to „temat mający od samego początku dużą tendencję do konwencjonalizacji, do wyrażania się za pomocą tradycyjnych klisz, stereotypów, topiki dobrze osadzonej w europejskiej kulturze. Jest to rzadki przypadek, gdy możemy obserwować topikę *in statu nascendi*”¹³. Jednym z przedstawicieli ogrodowej „topiki dobrze osadzonej w europejskiej kulturze” jest *Et in Arcadia ego* Nicolasa Poussina, obraz, który sprowokował Erwina Panofskiego¹⁴ do zadania im (obrazowi i toposowi) dramatycznego pytania: kto jest owym „ja”/„ego” – zmarły czy

¹¹ Warto zauważyć, że nie jest to jedyne zastosowanie tej formuły. Dwa lata po wydaniu płyty Artur ŻMIJEWSKI zatytułował swój artykuł o powinnościach sztuki (opublikowany w: „Kresy. Kwartalnik literacki” 1997, nr 1 (29)) *Sztuka – „ogród koncentracyjny”?*, nieco później zaś i, by tak rzec, stawiając akcent tego toposu-metafory na drugim jego członie, Izabela Magdalena SACHA opublikowała tekst *Ogród koncentracyjny. O historii ogrodu zoologicznego w obozie koncentracyjnym Buchenwald* (w: *Bestie, żywy inwentarz i bracia mniejsi. Motywy zwierzęce w mitologiach, sztuce i życiu codziennym*. Red. P. KOWALSKI, K. ŁEŃSKA-BAK, M. SZTANDARA. Opole 2007). Co ciekawe, jest to zestawienie transcendujące granice językowe (co dla toposu naturalne) i chyba w jakimś sensie także kulturowe (co prawdopodobnie zbliżałoby go jednak raczej do archetypu); Leonard COHEN podobnego obrazu użył w tomie wierszy *Flowers for Hitler* (Toronto 1964).

¹² „Oryginał [...] nie jest fotografią sensu stricto, lecz kadrem z filmu Henryka Makarewicza, żołnierza armii Berlinga, któremu powierzono zadanie dokumentacji opuszczonego po ewakuacji obozu w Auschwitz w połowie stycznia 1945 roku. To jeden z 32 kadrów filmu nakręconego w formacie 24 x 35 mm i wywołanego pod koniec stycznia 1946. Był to jeden z kilku podobnego rodzaju materiałów zarejestrowanych w obozie zagłady Auschwitz-Birkenau po jego wyzwoleniu” (H. MARCINIAK: *Obraz fotograficzny – między archiwum a pozorem. Fotografie w „nożyku profesora” Tadeusza Różewicza*. „Przestrzenie Teorii” 2014, nr 21, s. 205).

¹³ W. PANAS: *Topika judajska w literaturze polskiej XX wieku...*, s. 1103.

¹⁴ E. PANOFSKY: *Et in Arcadia ego. Poussin und die Tradition des Elegischen*. In: TENŻE: *Sinn und Deutung in der bildenden Kunst*. Köln 1975, s. 351–377 (wywód Panofskiego w tej sprawie sięga jeszcze lat 30. XX w.).

śmierć? W prezentowanym Państwu numerze pisma my to pytanie zadajemy narracjom o Zagładzie: *et in Arcadia – et in Auschwitz – ego?*; a zatem: czy to ja, czytelnik Różewicza, Drotkiewicz, Ostachowicza, Albińskiego itd., widz filmu Wandy Jakubowskiej, uczestnik kultury „Nazisplotation”¹⁵ czy wreszcie po prostu użytkownik języka przesiąkniętego Zagładą, mocą toposu przenoszę się do obozu i jakoś go doświadczam lub przynajmniej odtwarzam jego pamięć? Czy też topos ten mówi mi, że w ogrodzie/obozie to śmierć wypowiada słowa: „*ego (etiam) sum*” – „pamiętaj, że to ja jestem panią w ogrodzie koncentracyjnym”, i dlatego bycia tutaj doświadczyć nie zdołasz, ponieważ by tego doświadczyć, musisz umrzeć, a więc położyć kres wszelkiemu doświadczeniu?

¹⁵ Patrz np. *Nazisplotation!: The Nazi Image in Low-Brow Cinema and Culture*. Eds. D.H. MAGILOW, E. BRIDGES, K.T. VANDER LUGT. New York 2012.

Paweł Wolski

Noty o Autorach

Janina Abramowska – prof. dr hab., badaczka literatury, autorka m.in. tekstów takich jak: *Topos i niektóre miejsca wspólne badań literackich*, *Odys współczesny czy Alegoria i alegoreza w dawnej kulturze literackiej*, ukazujących przydatność pojęć z zakresu poetyki antycznej w dyskusji nad literaturą współczesną. Dzieciństwo i młodość przeżyła w okupowanej Warszawie. Po wojnie związana z Uniwersytetem Poznańskim (później: Uniwersytetem im. A. Mickiewicza) oraz Instytutem Badań Literackich w Warszawie.

Jagoda Budzik – doktorantka na Wydziale Filologii Polskiej i Klasycznej Uniwersytetu im. A. Mickiewicza w Poznaniu. Hebraistka, teatrolożka. Laureatka Diamentowego Grantu Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego za projekt „Erec szam« – »kraj tam«. Strategie konstruowania obrazów Polski w literackich i pozaliterackich tekstach kultury o Zagładzie izraelskich autorów trzeciego pokolenia”. Zainteresowania naukowe: tematyka Zagłady i pamięci o niej, literatura hebrajska i kultura izraelska.

Sławomir Buryła – prof. dr hab., pracuje w Instytucie Polonistyki i Logopedii Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie. Zajmuje się literaturą współczesną (a zwłaszcza wojny i okupacji oraz Holocaustu), edytorstwem, od pewnego czasu również kulturą popularną. Ostatnio wydał (razem z Lidią Gąsowską i Danutą Ossowską) *Mody w kulturze i literaturze popularnej II* (2016), (z Jakubem Michalczenią i Maciejem Urbanowskim) *Marek Nowakowski i inni* (2016) oraz *Wokół Zagłady* (2016). Współautor i redaktor (razem z Dorotą Krawczyńską i Jackiem Leociakiem) monografii *Literatura polska wobec Zagłady (1939–1968)* (2016; wyd. II).

Anna Chromik – dr, pracuje jako adiunkt w Instytucie Kultur i Literatur Anglojęzycznych Uniwersytetu Śląskiego. Jej zainteresowania badawcze oscylują wokół tematyki związanej z teoriami ucieleśnionej podmiotowości i obejmują takie zagadnienia, jak: język cielesności i traumy w sztuce współczesnej, etyczny wymiar dyskursów psychoanalizy i sztuki krytycznej oraz feministyczne narracje macierzyństwa. Publikuje głównie w języku angielskim. Jest autorką monografii *Disruptive Fluidity: The Poetics of the Pop-Cogito* (2012) oraz licznych artykułów naukowych i przekładów.

Bartosz Dąbrowski – dr, adiunkt, pracownik Katedry Historii Literatury Instytutu Filologii Polskiej Uniwersytetu Gdańskiego. Autor monografii *Szymanowski. Muzyka jako autobiografia* (2010). Laureat Nagrody im. Jana Józefa Lipskiego (2000), Prezesa Rady Ministrów (2006), stypendysta FNP (2006–2007). Przygotowuje do druku książkę *Postpamięć, lokalność, trauma. Narracje postmemorialne w polskiej literaturze najnowszej 1987–2014*. Wybrane publikacje związane z tematyką postmemorialną: *Przypadłość archiwum. Fikcja dokumentu w narracjach o zagładzie (Mieczysław Abramowicz)* (w: *Narracje po końcu (wielkich) narracji. Kolekcje, obiekty, symulakry...* pod redakcją Hanny Gosk i Andrzeja Zieniewicza (2007)); *Postpamięć i trauma. Myśleć inaczej o literaturze „małych ojczyzn”* (Huelle, Chwin) (w: *Nowe dwudziestolecie 1989–2009. Nowe rozpoznania, hierarchie, perspektywy* pod redakcją Hanny Gosk (2010)); *Maria Janion – inna scena. Autobiografia, historia, dyskurs gotycki* (w: *Siła komentorza. Romantyzmy literaturoznawców* pod redakcją Jerzego Borowczyka, Piotra Śniedziewskiego i Wojciecha Hamerskiego (2011)); *Postpamięć, zależność, trauma. „Fabryka muchołapek” Andrzeja Barta i „Pensjonat” Piotra Pazińskiego* (w: *Kultura po przejściach, osoby z przeszłością* pod redakcją Ryszarda Nycza (2011)); *Widmo i krypta. Proza gdańska w perspektywie postpamięci* (w: *Wojna i postpamięć* pod redakcją Zbigniewa Majchrowskiego i Wojciecha Owczarskiego (2011)); *Miłosz i Swedenborg* (w: *Czesława Miłosza „Północna strona”* pod redakcją Małgorzaty Czermińskiej i Katarzyny Szalewskiej (2011)); *Mimikra, vintage, ironia i gorzkie znaczenie. Gombrowicz, Dehnel, Witkowski i postkolonialne ciągi dalsze* (w: *P(o) zaborach, p(o) wojnie, (p) o PRL. Polski dyskurs postzależnościowy dawniej i dziś* pod redakcją Hanny Gosk i Ewy Kraskowskiej (2013)).

Agnieszka Gajewska – dr, pracuje w Instytucie Filologii Polskiej Uniwersytetu im. A. Mickiewicza w Poznaniu, literaturoznawczyni, autorka książek *Zagłada i gwiazdy. Przeszłość w prozie Stanisława Lema* (2016) oraz *Hasło: feminizm* (2008). Redaktorka naukowa antologii przekładów *Teorie wywrotowe*. Przez jedną kadencję kierowała podyplomowymi *gender studies* na UAM. Jest sekretarzem naukowym Interdyscyplinarnego Centrum Badań Płci Kulturowej i Tożsamości UAM.

Aleksandra Grzemska – doktorantka na Wydziale Filologicznym Uniwersytetu Szczecińskiego. Filolożka, krytyczka literacka, redaktorka. Członkini Polskiego Towarzystwa Autobiograficznego, redaktorka czasopisma naukowego antropologów literatury Uniwersytetu Jagiellońskiego „Polisemia”. Autorka tekstów naukowych publikowanych w tomach zbiorowych oraz czasopismach takich jak m.in.: „Pogranicza”, „Autobiografia. Literatura. Kultura. Media”, „Czas Kultury”, „Nowa Dekada Krakowska”. Współorganizatorka konferencji naukowych i dyskusji krytyczno-literackich. Interesuje się zagadnieniami różnych form autobiograficznych we współczesnej literaturze polskiej.

Gawel Janik – magistrant filologii polskiej na Uniwersytecie Śląskim. Do jego zainteresowań należą: kultura popularna, współczesne reprezentacje Zagłady oraz problematyka żydowska w literaturze polskiej. Na potrzeby swojej pracy dyplomowej bada przedwojenną twórczość Adolfa Rudnickiego. Publikował m.in. w: „Kulturze Popularnej”, „Narracjach o Zagładzie”, „FA-arcie”, „artPAPIERZE” oraz portalu *GazetaCodzienna.pl*. Uczestnik konferencji naukowych, w tym kilku o charakterze międzynarodowym. Tegoroczny stypendysta Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego.

Anita Jarzyna – dr, badaczka literatury, głównie poezji dwudziestowiecznej, interpretatorka. W obszarze jej zainteresowań znajdują się studia nad zwierzętami oraz studia nad Zagładą. Autorka książki „*Pójście za Norwidem*” (*w polskiej poezji współczesnej*) (2013), współredaktorka i redaktorka kilku numerów tematycznych czasopism („Poznańskie Studia Polonistyczne”, „Polonistyka”, „Tekstualia”) oraz tomów zbiorowych, w tym książki Tadeusza Nowaka *Spowiedź wyobraźni (szkice i rozmowy)* (2014). Publikowała m.in. w czasopismach: „Colloquia Litteraria”, „Slavia Occidentalis”, „Przestrzenie Teorii”, „Poznańskie Studia Polonistyczne”, „Czas Kultury”, oraz monografiach zbiorowych. Przygotowywana do druku jest jej książka *Imaginauci. Pismo wyobraźni w poezji Bolesława Leśmiana, Józefa Czechowicza, Krzysztofa Kamila Baczyńskiego, Tadeusza Nowaka*. Stypendystka m.in.: Funduszu im. Rodziny Kulczyków, Ministerstwa Nauki, Funduszu im. Profesora Władysława Kuraskiewicza; wyróżniona Medalem Młodej Sztuki w dziedzinie: literatura (2015). Obecnie w ramach programu FUGA, finansowanego przez Narodowe Centrum Nauki, na Uniwersytecie Łódzkim realizuje projekt „Post-koiné. Zwierzęta i poeci (studia wybranych przykładów w literaturze polskiej)” (DEC-2014/12/S/HS/00182).

Andrzej Juchniewicz – magistrant filologii polskiej na Uniwersytecie Śląskim. Jego zainteresowania oscylują wokół: literackich reprezentacji Zagłady, genologii literackiej oraz drugiej połowy XX wieku. Publikował w kwartalniku literackim „Opcje”.

Anna Kisiel – doktorantka literaturoznawstwa na Uniwersytecie Śląskim. W 2015 roku uzyskała tytuł magistra filologii angielskiej na podstawie pracy zatytułowanej *Tangible Trauma: Tropes of Gesture in the Context of Psychoanalytically Grounded Theories*, a w 2013 roku tytuł licencjata filologii angielskiej na podstawie pracy poświęconej intymności w fotografii Franceski Woodman. Jej zainteresowania badawcze to: psychoanaliza (w szczególności teoria macierzy), studia nad traumą, teoria fotografii oraz ciało i kobiecość w poezji i sztukach wizualnych. Obecnie pracuje nad doktoratem, którego tematem jest etyczny potencjał ciała w teorii i sztuce Brachy L. Ettinger. Współautorka przekładu tekstu Brachy L. Ettinger *Transkryptum: tropienie śladów pamięci z/w/z myślą o Innym*. Członek Centrum Gender Studies UŚ.

Agnieszka Kłos – doktorantka Centrum Studiów Niemieckich i Europejskich im. Willy’ego Brandta Uniwersytetu Wrocławskiego; wykładowca krytyki artystycznej na Akademii Sztuk Pięknych im. Eugeniusza Gepperta we Wrocławiu. Członkini Międzynarodowego Stowarzyszenia Krytyków Sztuki (AICA). Od 2001 roku redaktorka magazynu artystycznego „Rita Baum”. Jej praca doktorska zatytułowana *Witalność „martwych przestrzeni” Auschwitz-Birkenau* (przygotowywana pod kierunkiem prof. Ewy Domańskiej i prof. Krzysztofa Ruchniewicza) podejmuje wątki relacji człowieka z przyrodą. Autorka dwóch książek prozatorskich (*Całkowity koszt wszystkiego, Gry w Birkenau*), nominowanych do Literackiej Nagrody Europy Środkowej Angelus i Nagrody Literackiej im. Witolda Gombrowicza. Publikuje regularnie w magazynach literackich i artystycznych. Jej opowiadania zostały przetłumaczone na języki: serbski, bułgarski, niemiecki i angielski. Dwukrotna stypendystka Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dziedziny: literatura i teatr.

Justyna Kowalska-Leder – dr, zajmuje się historią kultury polskiej XX wieku, a szczególnie doświadczeniem Zagłady w literaturze dokumentu osobistego. Kieruje pracami Zespołu Badań Pamięci o Zagładzie w Instytucie Kultury Polskiej Uniwersytetu Warszawskiego. Współautorka książki *Obyczaje polskie. Wiek XX w krótkich hasłach* (2008), autorka pracy *Doświadczenie Zagłady z perspektywy dziecka w polskiej literaturze dokumentu osobistego* (2009), która ukazała się również w wersji angielskiej: *Their Childhood and the Holocaust. A Child's Perspective in Polish Documentary and Autobiographical Literature* (2015). Jest współredaktorką podręczników akademickich *Antropologia ciała* (2008) oraz *Antropologia twórczości słownej* (2012). Opracowała książkowe wydanie dziennika Reni Knoll (2012), publikowała m.in. w czasopiśmie „Dialog” oraz „Zagłada Żydów. Studia i Materiały”.

Katarzyna Kuczyńska-Koschany – dr hab., prof. UAM, polonistka, komparatystka, eseistka, prozaik. Zainteresowania badawcze: recepcja poezji francusko- i niemieckojęzycznej w Polsce (R.M. Rilke, J.A. Rimbaud), poezja i jej interpretacja, intersemiotyczność, kultura i Zagłada Żydów aszkenazyjskich. Autorka książek: *Rilke poetów polskich* (2004; w druku wyd. II), *Rycerz i Śmierć. O „Elegiach duinejskich” Rainera Marii Rilkego* (2010; wyd. II, e-book, 2015), *Interlinie w ciemności. Jednak interpretacja* (2012), *„Все поэты жиды”*. *Antytotalitarne gesty poetyckie i kreacyjne wobec Zagłady oraz innych doświadczeń granicznych* (2013), tomu prozy *Zielony promień* (2006), współautorka podręcznika *Staropolskie korzenie współczesności* (2004). Członkini Rady Programowej „Miasteczka Poznań”, Rady Naukowej „Narracji o Zagładzie”, Zespołu Badań nad Literaturą Zagłady Instytutu Badań Literackich PAN, Komitetu Nauk o Literaturze PAN (kadencja 2015–2018), stowarzyszenia Otwarta Rzeczpospolita oraz Rilke-Gesellschaft. Opiekunka Koła Naukowego Miłośników Kultury i Literatury Żydowskiej „Dabru emet”, działającego na polonistyce poznańskiej od roku 2012. Obecnie kieruje Pracownią Badań nad Tradycją Europejską Instytutu Filologii Polskiej Uniwersytetu im. A. Mickiewicza (kadencja 2016–2020).

Arkadiusz Morawiec – dr hab., profesor w Katedrze Literatury Polskiej XX i XXI wieku Uniwersytetu Łódzkiego. Zajmuje się pisarstwem obrazującym totalitaryzm, zapisami doświadczeń granicznych, literaturą obozową i literaturą dotyczącą ludobójstwa (w tym Zagłady Żydów), najnowszą polską poezją i prozą, aksjologią, genologią, zagadnieniami literackości i reprezentacji. Autor książek: *Poetyka opowiadań Gustawa Herlinga-Grudzińskiego. Autentyzm – dyskursywność – paraboliczność* (2000), *Seweryna Szmaglewska (1916–1992). Bibliografia* (2007), *Literatura w lagrze, lager w literaturze. Fakt – temat – metafora* (2009), *Polityczne, prywatne, metafizyczne. Szkice o literaturze polskiej ostatnich dziesięcioleci* (2014), *Zofia Romanowiczowa. Pisarka nie tylko emigracyjna* (2016). Współpracuje z miesięcznikiem „Nowe Książki” i z „Kwartalnikiem Artystycznym”.

Joanna Nazimek – doktorantka na Wydziale Filologicznym Uniwersytetu Pedagogicznego im. KEN w Krakowie w zakresie literaturoznawstwa; przygotowuje rozprawę doktorską na temat reprezentacji Holokaustu w najnowszej prozie polskiej.

Daria Nowicka – doktorantka w Pracowni Badań nad Tradycją Europejską na Wydziale Filologii Polskiej i Klasycznej Uniwersytetu im. A. Mickiewicza, polonistka,

komparatystka, reinterpetatorka. Od kilku lat interesuje się tematem korespondencji sztuk, postpamięci oraz reprezentacjami Zagłady. Poszukuje nowych modeli opisywania i reinterpetacji poezji (J. Łobodowski, T. Różewicz, J. Ficowski), przedstawiania utworów w różnych, często dotychczas niespotykanych konfiguracjach. Autorka kilkunastu tekstów, m.in.: *Spojrzenia postpamięci – obrazy powracającego Holocaustu. Graniczna tożsamość ocalonej z Sodomy. Na przykładzie wierszy Wisławy Szymborskiej, Józefa Łobodowskiego oraz „Moim przyjaciółom Żydom” Władysława Strzemińskiego* (praca nominowana w 2013 roku do Konkursu im. Stanisława Dobrzyckiego), *Odwrócona perspektywa patrzenia – widzenie fragmentaryczne w twórczości Tadeusza Różewicza i Aliny Szapocznikow* (praca licencjacka), *Jednokładne figury Eksterminacji. „Pożydowskie” doświadczenie Zagłady: Jerzy Ficowski – Władysław Strzemiński* (praca magisterska) oraz *Błękitne, wewnętrzne (...) są w wołaniu. Im-pasywne obrazy w poezji Juliana Kornhausera. [Od Wróblewskiego: Niebo nad górami]*. Współpracuje z Kołem Naukowym Miłośników Kultury i Literatury Żydowskiej „Dabru emet”, działającym na poznańskiej polonistyce. Obecnie pod kierunkiem prof. Katarzyny Kuczyńskiej-Koschany przygotowuje rozprawę doktorską.

Kinga Piotrowiak-Junkiert – dr, absolwentka filologii polskiej (2006) i filologii węgierskiej (2011) na Uniwersytecie im. A. Mickiewicza oraz Międzyuczelnianych Indywidualnych Studiach Humanistycznych „Akademia Artes Liberales”. Autorka monografii *Świadomość zwrócona przeciwko sobie samej. Imre Kertész wobec Zagłady* (2014), współautorka książki *Dyskurs postkolonialny we współczesnej literaturze i kulturze Europy Środkowo-Wschodniej. Polska, Ukraina, Węgry, Słowacja* (2015), tłumaczka publikacji: Imre Kertész *Ostatnia gospoda. Zapiski* (2016), Géza Röhrig *Oskubana papuga Rebege. Zmyślone opowieści chasydzkie* (2016). Zajmuje się literaturą węgierską wobec Zagłady i dyskursem postkolonialnym na Węgrzech po 1989 roku.

Mateusz Pustuła – doktorant w Instytucie Filologii Polskiej Uniwersytetu Jana Kochanowskiego w Kielcach. Zajmuje się twórczością polskich Żydów w Izraelu, literaturą wojny i okupacji, problematyką Holocaustu oraz edytorstwem. Obecnie pracuje nad monografią almanachu „Kontury” – placówki polskiej literatury w Izraelu (1988–2006).

Magdalena Rewerenda – doktorantka w Katedrze Dramatu, Teatru i Widowisk Uniwersytetu im. A. Mickiewicza w Poznaniu; zajmuje się teorią archiwum w sztukach performatywnych oraz teatrem i dramatem współczesnym; współpracowała z „Gazetą Wyborczą”, „Teatrem” i „Czasem Kultury”.

Magdalena Szczypiorska-Mutor – dr, literaturoznawca i historyk sztuki, adiunkt w Instytucie Literatury Polskiej Uniwersytetu Warszawskiego. Zajmuje się poetyką i teorią tekstu literacko-fotograficznego, antropologią obrazu i pamięci, pograniczami kultur, sztuk, gatunków.

Marta Tomczok – dr hab., adiunkt w Instytucie Nauk o Literaturze Polskiej im. I. Opackiego Uniwersytetu Śląskiego. Autorka książek *Trofea wyobraźni. O prozie Leo Lipskiego* i *Metonimie Zagłady. O polskiej prozie lat 1987–2012*, redaktor naczelna

rocznika „Narracje o Zagładzie”, kierownik Centrum Studiów nad Dyskursami Zagłady przy Wydziale Filologicznym UŚ. Zajmuje się oddziaływaniem Holokaustu na kulturę najnowszą, w tym jego związkami z popkulturą. Przygotowuje książkę na temat powiązań Zagłady z postmodernizmem.

Paweł Wolski – dr, pracownik Uniwersytetu Szczecińskiego, autor rozprawy *Tadeusz Borowski – Primo Levi. Prze-pisywanie literatury Holocaustu* (2014). Zajmuje się m.in. literaturą Zagłady jako konwencją formującą się na podstawie specyficznej topiki i silnie wpływającą na powojenne dyskursy humanistyczne. Publikował w czasopismach takich jak: „Teksty Drugie”, „Przegląd Humanistyczny”, „PMLA” i innych. Współpracuje z Centro Internazionale di Studi Primo Levi w Turynie. W latach 2012–2013 Fulbright Visiting Professor na Brandeis University (USA). Jest kierownikiem Szkoły Języka i Kultury Polskiej dla Cudzoziemców US i współredaktorem czasopisma naukowego „Autobiografia. Literatura. Kultura. Media”.

Redaktor: AGNIESZKA PLUTECKA

Projektant okładki: ANNA KRASNODĘBSKA-OKRĘGLICKA

Korektor: AGNIESZKA MARKOWSKA

Łamanie: MAREK ZAGNIŃSKI

Copyright © 2016 by
Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego
Wszelkie prawa zastrzeżone

ISSN 2450-4424

(wersja drukowana)

ISSN 2451-2133

(wersja elektroniczna)

Wydawca

Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego

ul. Bankowa 12B, 40-007 Katowice

www.wydawnictwo.us.edu.pl

e-mail: wydawus@us.edu.pl

Wydanie I. Nakład: 90 + 50 egz. Ark. druk. 22,0.

Ark. wyd. 25,5. Papier offset. kl. III, 90 g

Cena 30 zł (+ VAT)

Druk i oprawa: „TOTEM.COM.PL Sp. z o.o.” Sp.K.
ul. Jacewska 89, 88-100 Inowrocław

Więcej o książce

CENA 30 ZŁ | ISSN 2451-2133
(+ VAT)